

Napoleonova ekspedicija u Egipat i njezina važnost za razvoj egiptologije.

Tušek, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:451159>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Ana Tušek

**NAPOLEONOVA EKSPEDICIJA U EGIPAT I
NJEZINA VAŽNOST ZA RAZVOJ
EGIPTOLOGIJE**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

ODSJEK ZA POVIJEST

Ana Tušek

**NAPOLEONOVA EKSPEDICIJA U EGIPAT I
NJEZINA VAŽNOST ZA RAZVOJ
EGIPTOLOGIJE**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mladen Tomorad

Zagreb, 2021.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Napoleon u Egiptu	2
2.1. Vojni aspekt	2
2.2. Istraživački i znanstveni aspekt	3
3. <i>Institut d'Égypte</i>	5
4. <i>Description de l'Égypte</i>	6
5. Dominique Vivant Denon.....	7
6. <i>Voyage dans lo haute et lo bosse Egypte</i>	8
6.1. <i>Voyage dans lo haute et lo bosse Egypte</i> - prvi volumen engleskog prijevoda.....	9
6.2. <i>Voyage dans lo haute et lo bosse Egypte</i> - drugi volumen engleskog prijevoda.....	13
7. Kamen iz Rosette	18
8. Thomas Young i Jean-François Champollion- dešifriranje hijeroglifa	19
8.1. Thomas Young.....	19
8.2. Jean-François Champollion	20
8.3. Suparništvo Thomasa Younga i Jean-Françoisa Champolliona	22
10. Literatura.....	25

1. Uvod

Napoleon Bonaparte 1798. godine dolazi u Egipat s ciljem uspostavljanja kolonijalne vlasti na tome području kako bi naštetio britanskoj pomorskoj trgovini i utjecaju. Uz ogromnu pomorsku flotu te vojsku koja će zauzeti Egipat, Napoleon sa sobom vodi i skupinu mladih istraživača i intelektualca koji za cilj imaju proučiti i zapisati sve aspekte Egipta, od flore i faune, do arhitekture i načina života. Iako je Napoleonova vojna okupacija bila poprilično kratka, ona je uspjela otvoriti Egipat europskoj kulturi. Otvaranje Egipta doprinijelo je početku većih istraživanja povijesti i kulture ove to tada mistične zemlje Europi koja će u slijedećim godinama doživjeti procvat u znanstvenom i turističkom polju a fascinacija istom kulminirat će i pojavom egiptomanije. Sve navedeno započinje mukotrpnim radom francuskih učenjaka koji će iznjedrili i prvu veliku studiju koja otvara vrata daljnjem istraživanju Egipta i razvoju moderne egiptologije.

Tema ovog završnoga rada je utjecaj Napoleonove ekspedicije u Egiptu i francuskih istraživača na daljnji razvoj znanstvenog i istraživačkog rada na tome polju. Za podlogu ovoga rada koriste se knjige i članci pretežito stranih autora koji opisuju utjecaj ekspedicije na razvoj egiptologije te djela francuskih učenjaka koji su sudjelovali u već spomenutoj ekspediciji. Ovim radom želi se ukazati na važnost prvih istraživačkih ekspedicija za vrijeme kratke francuske vladavine Egiptom koje su utkale put daljnjim istraživanjima.

Ovaj rad sadržava pregled Napoleonovog dolaska u Egipat, istraživanja njegove znanstvene skupine opisane u djelu *Description de l'Égypte*, osnutak *Institut d'Égypte*, rad i djelo Dominiquea Vivanta, Barona Denona, pronalazak kamena iz Rosette te njegova važnost u dešifriranju hijeroglifa.

2. Napoleon u Egiptu

2.1. Vojni aspekt

Nakon pobjede nad austrijskom vojskom i osnivanjem Cisalpinske Republike, Napoleon sa svojom flotom 1798. godine iz Toulona kreće prema Egiptu dok usputno zauzima Maltu koja prestaje biti sjedište Malteškog viteškog reda.¹ Osvajanjem Egipta Napoleon bi blokirao britansku trgovačku rutu sa Indijom, tada najvažnijom britanskom kolonijom koja je donosila velike ekonomske prihode Velikoj Britaniji.²

Napoleon ulazi u Aleksandriju 1. srpnja 1799. godine te bez velikog otpora lokalnog stanovništva uspostavlja svoju vlast nad gradom uz pomoć svoje takozvane Orijentalne vojske.³ Nekoliko tjedana kasnije Napoleon sa svojom vojskom napada mameluke, feudalni red koji je u ime sultana vladao Egiptom iako sami mameluci nisu prihvaćali Osmansko Carstvo čime si je Napoleon omogućio još veću potporu sultana kao saveznika u svom cilju osvajanja Egipta.⁴ Napoleonova vojska 17. srpnja 1799. godine kod Shubra Kitha bez velikog napora poražava mameluke, dok se najveći sukob dviju vojski dogodio 21. srpnja u takozvanoj Bitki kod piramida gdje Napoleon odnosi pobjedu te 22. srpnja ulazi u Kairo.⁵ Usporedno s Napoleonovim putem u Egipat, britanska vojska na čelu sa admiralom Horatiom Nelsonom kreće na isti put kako bi porazila Napoleona i prekinula njegov vojni pohod.⁶ Tako 1. kolovoza 1799. godine flota Horatia Nelsona pobjeđuje francusku flotu u Bitki kod Abukira čime je prekinuta pomoć francuskoj vojsci iz domovine te dolazi do stalnih borbi s engleskom vojskom.⁷

Napoleonova moć se nakon borbe s engleskom vojskom donekle stabilizirala a kako bi zadržao svoj jak status kreće na zapad kako bi zauzeo Siriju što će se i dogoditi početkom

¹ SPAJIC 2020: 12-13.

² *Napoleon in Egypt: The Battle of the Pyramids (July 1798)* [<https://www.ngv.vic.gov.au/napoleon/facts-and-figures/napoleon-in-egypt.html>] 7. srpnja 2021.

³ PETERS 2009: 12.

⁴ SPAJIC 2020: 13.

⁵ ROTHENBERG 1999: 51.

⁶ COLE 2007: 7.

⁷ ROTHENBERG 1999: 52.

1799. godine te će francuska vojska zauzeti veći dio Sirije te poraziti vojsku Osmanskoga Carstva koja je upravljala tim područjem, no ubrzo dolazi do povlačenja francuske vojske zbog izbijanja kuge što će prisiliti Napoleona na povratak u Egipat.⁸ Povratkom vojske u Egipat, Napoleon zbog političkih sukoba u domovini odlučuje napustiti Egipat te vratiti se u Francusku dok zapovjedništvo nad vojskom ostavlja generalu Kléberu koji će u Bitci kod Heliopolisa uspjeti poraziti osmansku vojsku te ponovno zauzeti Kairo.⁹ Atentatom na Klébera vlast preuzima general Menou koji će Egipat proglasiti francuskom kolonijom, a za vrijeme svoje vlasti koji neće imati veliku potporu vojske a nestabilnost će iskoristiti britanska vojska 1801. godine kada će ponovno napasti francusku vojsku kod Abukira te kasnije kod Aleksandrije što će uvjetovati i kapitulaciju francuske vojske u Egiptu 2. rujna 1801. godine koja će uz pomoć britanske vojske biti prevezena natrag u Francusku.¹⁰

2.2. Istraživački i znanstveni aspekt

Iako je Napoleon u Egipat vodio vojnu ekspediciju, sam je bio fasciniran drevnim i tajanstvenim Egiptom te stoga na polasku iz Toulona sa sobom na ovu ekspediciju vodi otprilike 200 znanstvenika i istraživača kojima je primarni cilj zapisati sve što vide pri dolasku i za vrijeme boravka u Egiptu.¹¹ Postignuća ove znanstvene i istraživačke ekspedicije bila je izgrađena na temeljima malobrojnih istraživača koji su proveli vrijeme u Egiptu prije 1798. godine.¹² Na ovaj put upućen je veliki broj inženjera, slikara, matematičara, biologa, kemičara, astrologa, arhitekata te prevodioca koji su u Egiptu proveli nekoliko godina a odlazak im je bio uvjetovan Napoleonovim povlačenjem iz Egipta iako je francuska vlast u Egiptu još uvijek bila aktivna.¹³

⁸ QUARRIE 1977: 28.

⁹ QUARRIE 1977: 28, *Encyclopedia Britannica* s. v. „Jean-Baptiste Kléber“. [<https://www.britannica.com/biography/Jean-Baptiste-Kleber>] 28. srpnja 2021.

¹⁰ *British Battles*, „Battle of Alexandria“. [<https://www.britishbattles.com/napoleonic-wars/battle-of-alexandria/>] 28. srpnja 2021.

¹¹ BURLEIGH 2008: 2-3.

¹² REID 2002: 28.

¹³ REID 2002: 32.

Najveći broj istraživača i znanstvenika ekspedicije bili su članovi francuske *Comission des sciences es arts* koja će za vrijeme ekspedicije postati dio *Institut d'Égypte* (institucije osnovane na primjeru *Institut de France*) koja je služila kao centralna ustanova koja je organizirala francuska znanstvena istraživanja za vrijeme egipatske ekspedicije.¹⁴ Povratkom u Francusku započeo je mukotrpan posao sakupljanja svih podataka prikupljenih tijekom ekspedicije. Uz zapise već poznatoga, za vrijeme istraživače ekspedicije otkriven je nastanak fenomena fatamorgane, nekoliko vrsta riba te biljaka koje su opisane i skicirane, mnogi monumentalni spomenici poput Karnaka i Tebe također su skicirani dok je i veliki broj dostignuća egipatskog stanovništva preuzet u korištenje francuskog pučanstva poput načina izrade gipsa te prototipa inkubatora za piliće.¹⁵

Kulminacija rada biti će izdavanje *Description de l' Egypte*, svojevrsne enciklopedije o Egiptu koja sadrži sve podatke sakupljene tijekom istraživačke i znanstvene ekspedicije koja će izlaziti u nekoliko volumena od 1809. do 1828. godine.¹⁶ Uz *Description de l' Egypte* veliku popularnost steći će i *Voyage dans lo haute et lo bosse Egypte* baruna Dominiquea Vivanta Denona koji je bio jedan od starijih istraživača u ekspediciji te član *Comission des sciences es arts*.¹⁷ Slijedeća poglavlja ovoga rada fokusirati će se na obradu *Description de l' Egypte*, *Voyoge dons lo haute et lo bosse Egypte* Dominiquea Vivanta Denona te ostatak njegova rada, *Institut d'Égypte* te ostalih važnih čimbenika koji su nakon egipatske istraživačke ekspedicije doprinijele popularizaciji ove tematike.

¹⁴ REID 2002: 32.

¹⁵ *Napoleon.org – The History Website of the Foundation Napoleon*, „Bonaparte in Egypt (2): Scientific Expedition“. [<https://www.napoleon.org/en/young-historians/napodoc/bonaparte-in-egypt-2-the-scientific-expedition/>] 28. srpnja 2021.

¹⁶ LLOYD 2021: 1089.

¹⁷ PETERS 2009: 22.

3. Institut d'Égypte

Institut d'Égypte nastaje dekretom iz 22. kolovoza 1798. godine kao institut koji za cilj ima istražiti, proučiti i objaviti podatke o Egiptu iz svih grana znanosti te donijeti prosperitet i napredak Egiptu u koordinaciji sa francuskom tadašnjom vladom.¹⁸ Institut nastaje na podlozi francuskog *Comission des sciences es arts* kojemu je član bio i sam Napoleon dok će u novoosnovanom Institutu imati poziciju podpredsjednika, a čast da bude predsjednik instituta dobio je matematičar Gaspard Monge.¹⁹ Institut je bio podijeljen u 4 sekcije: sekcija za matematiku, fiziku, politiku i ekonomiju te sekcija za književnost i umjetnost a svaka od sekcija unutar sebe imala po 12 članova.²⁰ I dok je dio znanstvenika obavljao rad u svojim sekcijama proučavajući svaki aspekt područja na kojemu su se nalazili, ostatak znanstvenika, kao što je bilo i u cilju Instituta, svojim znanjem unaprjeđivali su egipatsko društvo europskim dostignućima ponajviše u medicini gdje su liječnici pomogli kod liječenja boginja i kuge.²¹ Za vrijeme ekspedicije pokrenuta je i prva ikad statistička analiza u Egiptu u kojoj je Desgenettes pokrenuo zapisivanje dnevne smrtnosti po kategorijama i uzrokom smrti u Kairu.²²

Uz svo prikupljeno znanje o Donjem Egiptu, cilj Instituta bilo je istražiti Gornji Egipat, prostor koji je bio manje poznat europskim istraživačima. Jedan od prvih članova Instituta koji se uputio u istraživanja Gornjega Egipta bio je Dominique Vivant Denon koji je napravio preko dvjestotinjak crteža građevina i okoline prostota u kojemu je boravio.²³ Uz sav doprinos ekspedicije u Gornjem Egiptu, dobar dio iznesenih podataka istraživači su krivo procijenili što se odnosilo na datiranje određenih spomenika a nepoznavanje značenja hijeroglifa doprinijelo je nepotpunoj a ponekad i netočnoj percepciji značenja znakova

¹⁸ STRATHERN 2007: 191.

¹⁹ PETERS 2009: 20.

²⁰ *Napoleon Series Archive*, „The Napoleonic Institute of Egypt“. [https://www.napoleon-series.org/ins/scholarship98/c_institute.html] 29. srpnja 2021.

²¹ STRATHERN 2007: 198.

²² STRATHERN 2007: 198.

²³ *Napoleon Series Archive*, „The Napoleonic Institute of Egypt“. [https://www.napoleon-series.org/ins/scholarship98/c_institute.html] 29. srpnja 2021.

neotkrivenoga pisma koje će kasnije Jean-Francois Champollion dešifrirati uz pomoć kamena iz Rosette s kojega su francuski istraživači preveli samo dio grčkoga teksta.²⁴

Povlačenjem francuske vojske iz Egipta dolazi do prestanka postojanja Instituta a istraživači i znanstvenici sa sobom odnose dio manjih artefakata, određeni broj minerala te sve svoje bilješke i crteže te nastavljaju svoja istraživanja u Francuskoj.²⁵ Iako je Institut raspušten, 1802. godine Napoleon je odlučio kako će objavljivanje rezultata istraživačke ekspedicije nadgledati tadašnje Ministarstvo unutarnjih poslova dok će glavni urednici uskoro objavljenog djela biti neki od samih članova bivšeg *Institut d'Égypte*.²⁶

Kako bi se lakše pratio rad znanstvenika i istraživača, Institut je izdavao svoj časopis pod nazivom *La Decade Egyptienne*, a uz njega paralelno su izlazile novine *Courrier d'Égypte* koje su donosile informacije o događajima u Egiptu tijekom francuske okupacije uz popratne informacije o samoj znanstvenoj i istraživačkoj ekspediciji dok francuska vlada članke iz Intituta objavljuje u *Mémoires sur l'Égypte* koji će kasnije poslužiti u stvaranju *Description de l'Égypte*.²⁷

4. *Description de l'Égypte*

Description de l'Égypte ili punim nazivom *Description de l'Égypte ou recueil des observations et des Recherches qui ont été faites en Égypte, pendant l'expédition de l'armée française, publiée par les ordres de H.M. l'Empereur Napoléon* službeno je djelo proizašlo iz znanstvenog i istraživačkog rada tijekom Napoleonove egipatske ekspedicije.²⁸ Ovo djelo nastalo je kao prijedlog samih istraživača i znanstvenika ekspedicije unutar *Institut d'Égypte*

²⁴ *Napoleon Series Archive*, „The Napoleonic Institute of Egypt“. [https://www.napoleon-series.org/ins/scholarship98/c_institute.html] 29. srpnja 2021.

²⁵ *Napoleon Series Archive*, „The Napoleonic Institute of Egypt“. [https://www.napoleon-series.org/ins/scholarship98/c_institute.html] 29. srpnja 2021.

²⁶ *Napoleon Series Archive*, „The Napoleonic Institute of Egypt“. [https://www.napoleon-series.org/ins/scholarship98/c_institute.html] 29. srpnja 2021.

²⁷ *Napoleon Series Archive*, „The Napoleonic Institute of Egypt“. [https://www.napoleon-series.org/ins/scholarship98/c_institute.html] 29. srpnja 2021.

²⁸ PETERS 2009: 25.

a u javnost je izlazilo u razmaku od 1809. do 1829. godine kada je izašao zadnji volumen ove prve opsežne zbirke koja je otvorila put egiptologiji i daljnjim istraživanjima.²⁹

Ova svojevrsna enciklopedija sastoji se od 11 svezaka teksta, atlasa u 3 djela i 11 svezaka a podijeljena je u 3 kategorije: egipatske starine, egipatska prirodna povijest odnosno flora i fauna te Egipat kao moderna država.³⁰ Svaka kategorija sadržavala je opise ili memoare te skice i crteže koji su prikazivali svaki aspekt istraživanoga a pretpostavlja se da su 43 autora doprinijela pisanom dijelu *Description de l'Egypte* dok slikovni dio ukupno sadržava 837 bakroreza koji su na kraju sačinjavali preko 3000 ilustracija.³¹ Velika pozornost obraćala se na strukturu sadržaja pa se tako dio volumena koji se odnosio na starine podijelio po lokalitetima od juga prema sjeveru te s istoka prema zapadu a svaki odlomak započeo je općim informacijama o određenome području nakon čega su slijedile ilustracije i crteži lokaliteta te viđeni spomenici, skulpture i kipovi uz dodatak ilustracije koja prikazuje lokalitet iz perspektive autora ilustracije.³²

Izdavanje *Description de l'Egypte* uvelike je pomoglo da se neuspješni vojni pohod Napoleonove ekspedicije stavi u drugi plan te da istraživačka i znanstvena otkrića francuskih učenjaka postanu dio čuđenja u Europi što je potpomoglo utvrđivanju Egipta kao istraživačko interesantnoga područja te će postati sve većom fascinacijom ne samo akademika nego i ostalog građanstva. Iako je *Description de l'Egypte* doživio uspjeh, još veću popularnost za upoznavanje nepoznatoga svijeta Egipta donijeti će Dominique Vivant Denon sa svojim dijelom *Voyage dans lo haute et lo bosse Egypte*.

5. Dominique Vivant Denon

Barun Dominique Vivant Denon (1747- 1825) bio je francuski aristokrat, umjetnik, pisac i diplomat te začetnik Louvrea. Ujedno se smatra i prvim egiptologom zbog svoga doprinosa tijekom egipatske ekspedicije u kojoj se nalazio kao član *Comission des sciences*

²⁹ WILSON 1964: 15.

³⁰ BEDNARSKI 2005: 3.

³¹ BEDNARSKI 2005: 3.

³² BEDNARSKI 2005: 4.

es arts.³³ Prije svoga pridruživanja ekspediciji Denon se profilirao kao izuzetan ilustrator, poznavatelj umjetnosti i diplomat te je tijekom same ekspedicije bio jedan od starijih članova koji će odigrati veliku ulogu u otkrivanju tajni Egipta.³⁴ Kao član *Institut d'Égypte* poslan je u istraživanje Gornjega Egipta tijekom borbe francuskog generala Desaix protiv Mameluka te je time postao jedan od prvih istraživača koji je ilustrirao do prije nepoznat prostor Europljanima.³⁵ Denonov rani odlazak iz Egipta uvjetovan je i Napoleonovim odlaskom 1799. godine što će doprinijeti ranijem izdavanju jednog od njegovog najznačajnijeg djela *Voyage dans lo haute et lo bosse Egypte* 1802. godine koje će doživjeti veću slavu i od same *Description de l'Égypte*.³⁶

Nakon objavljivanja svoga najvećega djela, Denon će pratiti Napoleona tijekom njegovih kovanja u Španjolskoj, Austriji i Poljskoj gdje će vršiti službu ilustratora ali i Napoleonovoga savjetnika u odabiru umjetničkog plijena koje će ponijeti sa sobom natrag u Francusku, čime je Denon igrao veliku ulogu u stvaranju Napoleonove muzejske kolekcije koja će kasnije postati muzej Louvre a Denon njegovim glavnim ravnateljem.³⁷

6. *Voyage dans lo haute et lo bosse Egypte*

Voyage dans lo haute et lo bosse Egypte ili punim nazivom *Voyage dans la Basse et la Haute Égypte pendant les campagnes du général Bonaparte* djelo je francuskoga člana Napoleonove istraživačke i znanstvene egipatske ekspedicije Dominiquea Vivanta Denona objavljenog 1802. godine.³⁸ Djelo je prevedeno na engleski i njemački a originalna francuska verzija sastojala se od dva volumena, jedan koji je sadržavao tekst dok je drugi sadržavao ilustracije dok su prevedene verzije sadržavale dva volumena teksta uz umetnute ilustracije.³⁹

³³ MEYERS 1997: 144.

³⁴ PETERS 2009: 23.

³⁵ BARD 1999: 301.

³⁶ PETERS 2009: 24.

³⁷ MEYERS 1997: 145; BARD 1999: 301.

³⁸ CURL 2005: 204.

³⁹ CURL 2005: 204.

Objavljivanjem *Voyage dans lo haute et lo bosse Egypte*, Europa i zapadni svijet prvi puta su na sistematičan i profesionalan način upoznali Egipat a donijela je i ilustracije spomenika koji više nisu vidljivi poput hrama Amenhotepa III.⁴⁰ Zbog velike popularnosti i jednostavnosti Denonovoga teksta djelo je tiskano u čak 40 edicija te je vjerojatno započelo takozvani egipatski preporod, odnosno popularizaciju egipatskog stila tijekom 19. stoljeća iz kojega će se razviti i egiptomanija nakon dešifriranja hijeroglifa od strane Jeana-Françoisa Champolliona.⁴¹

Slijedeća poglavlja ovoga rada donijeti će kratki pregled sadržaja oba volumena engleskog prijevoda Denonovoga djela *Voyage dans lo haute et lo bosse Egypte* kako bi se uvidio značaj ovoga istraživača i njegova djela na daljnji razvoj i nastanak egiptologije kao znanosti.

6.1. *Voyage dans lo haute et lo bosse Egypte*- prvi volumen engleskog prijevoda

Denonovo djelo *Voyage dans lo haute et lo bosse Egypte* kao što je navedeno u prethodnom poglavlju prevedeno je na nekoliko jezika pa tako i na engleski. Ovaj prijevod nastao je već 1803. godine a preveden je od strane Arthura Aikina. Sam engleski prijevod naslova djela je *Travels in Upper and Lower Egypt* odnosno *Putovanja Gornjim i Donjim Egiptom* na hrvatskom jeziku. Prvi volumen engleskoga prijevoda sastoji se od 10 poglavlja koja opisuju Denonov dolazak u Egipat do 26. prosinca 1798. godine. Sam prevoditelj u uvodu nas upućuje kako je originalno djelo pisano kao dnevnik te bez poglavlja no predvoditelj navodi kako se odlučio djelo podijeliti u poglavlja radi lakšega snalaženja te da nije učinjeno nikakve štete značenju teksta prilikom ovakve podjele.

U prvome poglavlju Denon opisuje početak puta ekspedicije prema Egiptu od ukrcavanja u Toulonu 13. svibnja 1798. godine. Denon nam ukazuje na činjenicu kako je od

⁴⁰ MEYERS 1997: 145; BARD 1999: 301.

⁴¹ CURL 2005: 205-206.

prije bio fasciniran Egiptom te kako je i sam imao ambicije poći u nepoznatu zemlju, a snovi u mu se ostvarili kada je postao članom ekspedicije. 13. svibnja flota je krenula iz Toulona te prolazila pokraj značajnih otoka Sardinije i Korzike koje nam Denon opisuje. Prvo poglavlje velikom većinom opisuje događaje flote na moru te ne obiluje važnim informacijama, a završava najavom iskrcavanja na Maltu.⁴²

Drugo poglavlje najavljuje dolazak i zauzimanje Malte. Denon nam govori kako su 10. lipnja ugledali Maltu dok je 12. lipnja već bila zauzeta, a njegov brod je usidrio u maltešku luku dan kasnije. Ovo nije bio prvi Denonov posjet Malti no ovaj je posao poseban zbog francuskog osvajanja. Tijekom boravka flote na Malti Denon je proveo vrijeme istraživajući crkvu svetog Ivana te knjižicu u kojoj je proučavao knjige i artefakte poput vaza koje su se nalazile unutar knjižice. 19. lipnja flota je iz Mlate krenula prema Aleksandriji prolazeći pokraj Heraklionia dok 29. lipnja stižu blizu Aleksandrije u koju službeno uplovljavaju 1. srpnja. Dolaskom u Aleksandriju Denon nam objašnjava kako su pristigle vijesti o britanskoj floti koja traga za njima no skrenula je u smjeru Cipra očekujući da će se francuska flota tamo usidriti.⁴³

Treće poglavlje donosi Denonov opis Aleksandrija koja je francuskim vojnicima potpuno nova okolina s novim običajima i jezikom. Prva Denonova ilustracija nastala je 4. srpnja te je prikazivala novu luku u Aleksandriji na čijem je prijašnjem mjestu nalazila Kleopatrina palača i kupalište. Denon opisuje svoje viđenje Popejevog stupa za kojeg navodi da je to ime dobio tijekom 15. stoljeća te da se nalazi na mjestu staroga grada. Tijekom obilaska Aleksandrije proučava i Kleopatrinu iglu, obelisk za koji vjeruje da je dopremljen s područja Gornjeg Egipta. Daljnjim obilaskom grada Denon uočava ruševine i ostatke staroga kupališta te dolazi do glavne džamije u Aleksandriji koja je prije arapskog osvajanja bila crkva posvećena svetom Atanaziju. Denon na kraju poglavlja primjećuje kako arapska vlast u gradu slabo drži do očuvanja starina i građevina povijesne vrijednosti te kako bi se po tome pitanju nešto trebalo učiniti.⁴⁴

⁴² DENON, AIKIN 1803: 1-15.

⁴³ DENON, AIKIN 1803: 15-36.

⁴⁴ DENON, AIKIN 1803: 36-53.

Četvrto poglavlje donosi Denonov opis odlaska jednog dijela francuske vojske prema Kairu, dok je flota u kojoj se nalazio Denon imala zadatak ući u deltu Nila te rijekom stići do Kaira. Putem su stali u Rosetti, gradiću za koji Denon kaže da nema posebnih starina no znatno je bolje uređen od Aleksandrije. Denon nam opisuje doživljaje i kulturu grada i njegovih stanovnika. I dalje uočava kako je arapska vlast manjkava te je centrirana na sadašnjost te gleda u budućnost države. Denon opisuje i kulturu Beduina za koja kaže da su mnogo više prijateljski nastrojeni od Arapa, prepričavajući priču francuskih vojnika koji su bili zarobljeni od strane Beduina a nisu tretirani kao zarobljenici. Na kraju poglavlja Denon nam opisuje večeru kojom su bili ugošćeni od strane Arapa koja je sačinjavala mnogobrojne sljedove jela no bez vilici, žlica, noževa i salveta što je francuskim vojnicima bio poprilično barbarski običaj.⁴⁵

Peto poglavlje donosi opis bitke kod Abukira između francuske i britanske vojske kroz Denonov opis događaja i tijek bitke. Denonova skupina provodi vrijeme u okolici Rosette sakupljajući i istraživajući pretežito floru i faunu. Denon sa karavanom odlazi u unutrašnjost gdje se susreću sa pustinjom te stižu do Abukira gdje se suočavaju s posljedicama bitke. Na prostoru Abukira Denon pronalazi nekoliko figura božice Izide te nailazi na ruševine za koje pretpostavlja da pripadaju gradovima Canopus ili Heraclea. Nakon vremena provedenog u Abukiru Denon se sa karavanom vraća u Rosettu.⁴⁶

U šestom poglavlju Denon se osvrće na kulturu i narode koji su prisutni u Rosetti. Denon donosi opise Arapa, Židova, Beduina, Nubijaca, Mameluka i Kopta s karakterističnim crtama lica i fizičkim izgledom. Osvrće će se i na egipatske žene čiju ljepotu uspoređuje s božicom Izidom. Denon se susreće i sa islamskim festivalom te tradicijskom glazbom za koju kaže da nije pretjerano melodična. Poglavlje Denon zatvara anegdotom o jednoj egipatskoj ženi i njezinom mužu s kojima je proveo neko vrijeme te koji su umrli od kuge koju Denona nije zahvatila zbog ranijeg odlaska iz Rosette.⁴⁷

⁴⁵ DENON, AIKIN 1803: 53-78.

⁴⁶ DENON, AIKIN 1803: 78-101.

⁴⁷ DENON, AIKIN 1803: 101-116.

Sedmo poglavlje opisuje put Denonove skupine deltom te istraživanja lokalnih sela. Razgledali su mjesto Koam-êl-Hhamar te njezinu crvenu planinu no Denon nije našao ništa što bi upućivalo da na tome mjestu postoje vrijedni ostaci. Prolaskom kroz nekoliko mjesta kroz deltu kako bi možda pronašli vrijedne starine nije urodio plodom pa tako i dolazak u Sanhur-el-Medinu za koju je Denon mislio da bi moglo biti mjesto drevnoga grada Saisa. Tijekom puta Denonova skupina bila je napadnuta od Arapa, lokalnih robijaša koji su ranili nekoliko francuskih vojnika što će na kraju prisiliti cijelu skupinu na povratak u Rosettu.⁴⁸

Osmo poglavlje najavljuje Denonov dolazak u Kairo. Povratkom s kratke ekspedicije oko Rosette Denon saznaje kako cijela njegova skupina mora krenuti prema Kairu. Dolaskom u Kairo Denon svoje vrijeme posvećuje opisu grada i konačnom dolasku u Gizu gdje proučava i ulazi u Keopsovu piramidu. Denon donosi opširni opis unutrašnjosti te iznosi Herodotovu priču o povijesti piramide i njezinom vlasniku. Uz piramide Denon veliki dio ovoga poglavlja posvećuje i sfingi koju posebno proučava i skicira. Iako je u Kairu proveo mjesec dana, Denon navodi kako, iako je grad velik, ne postoji mnogo starina osim piramida i sfinge što opravdava nezanimanjem Arapa za očuvanjem starina te njihovom masovnom gradnjom na prostorima staroga grada. Kraj poglavlja donosi Denonov opis sukoba francuske vojske u Kairu te smrt nekoliko francuskih generala.⁴⁹

Deveto poglavlje nastavlja se na Denonov boravak u Kairu te dolazak karavane francuskih vojnika sa Sinaja. Denon očaran biblijskim pričama imao je želju proputovati prostor Sinaja no to mu je onemogućeno zbog nezadovoljstva nekolicine sinajskih plemena koje su se urotile protiv francuske vlasti. Ostatak poglavlja donosi Denonov opis piramida u Sakari i Meidumu te susret s velikim brojem mumija ibisa te nam Denon donosi povijest ove ptice na egipatskom prostoru te njezinu važnost u hranidbenom lancu. Kraj poglavlja ponovno donosi opis sukoba francuske vojske i Mameluka.⁵⁰

Deseto poglavlje, ujedno i zadnje poglavlje prvog volumena engleskoga prijevoda donosi Denonov opis fizičkog i psihičkog stanja francuskih vojnika nakon borbi s

⁴⁸ DENON, AIKIN 1803: 116-131.

⁴⁹ DENON, AIKIN 1803: 131-155.

⁵⁰ DENON, AIKIN 1803: 155-179.

Mamelucima te bolesti oka koje ih pogađaju zbog boravka na suhom zraku i u pustinjским predjelima. Denonova karavana zaustavlja se kod jezera Moeris i mjesta Fajum gdje Denon opisuje moć Nila te suživot stanovništva te ove drevne rijeke koja napaja prostor Egipta stoljećima. Poglavlje završava Denonovim dolaskom u Hermopolis, grad za koji Denon kaže da mu je dao prvu pravu sliku i ideju stare egipatske arhitekture. Denon zapaža kako Hermopolis nije modificiran i nadograđivan, odnosno da je ostao u svom prvotnom obliku od prije 4000 godina te se svoje vrijeme ulaže u skiciranje ovoga za njemu posebnoga mjesta.⁵¹

6.2. *Voyage dans la haute et la basse Egypte*- drugi volumen engleskog prijevoda

Drugi volumen Denonovoga engleskoga prijevoda *Voyage dans la haute et la basse Egypte* nastavlja se na kraj prvoga volumena odnosno od 26. prosinca 1798. godine do Denonovoga odlaska iz Egipta. Numeracija poglavlja također se nastavlja na prethodni volumen te tako knjiga započinje s jedanaestim poglavljem.

Jedanaesto poglavlje donosi Denonov opis putovanja njegove skupine prema prostoru Gornjem Egipta. Skupina prolazi kroz mjesta Suit, Lycopolis, Abu- Assi te stiže u tada središnji grad Gornjeg Egipta Grigeh. Ovdje skupina ostaje nekoliko tjedana iako nema arheoloških ostataka. Razlog zaustavljanja bio je tehničke prirode odnosno zbog čestih napada Mameluka skupina je morala dugo čekati brodove koju su bili opskrbljeni hranom i potrebnim alatima. Tijekom boravka u Grigehu Denon se susreće s nubijskim princem koji je prolazio ovim putem vraćajući se sa svojom karavanom iz Indije. Denon ima priliku slušati arapske tradicionalne bajke, priče i poeziju te prisustvuje rijetkoj kiši koja je padala na ovom pustinjском području. Odlaskom Grigeha skupina se kreće prema Denderi gdje stižu polovicom siječnja. Denon se odmah uputio na mjesto ruševina te kroz kraj poglavlja opisuje vanjski te unutarnji izgled hrama. Posebno je zaintrigiran činjenicom da nije došlo do

⁵¹ DENON, AIKIN 1803: 179-208.

suvremene intervencije na ovome hramu te je ostao netaknut. Denon proučava slikovne prikaze i hijeroglife te daje svoj uvid u arhitekturu i ljudske kreacije unutar hrama. Kroz filozofska razmišljanja Denon naglašava jedinstvenost egipatske arhitekture i umjetnosti Dendere te izrađuje što je veći broj ilustracija u strahu da ovo mjesto više neće moći posjetiti.⁵²

Dvanaesto poglavlje obuhvaća putovanje Denona i skupine kroz Gornji Egipat prema jugu zemlje. Ovo poglavlje donosi opise Tebe i okolne nekropole kroz Denonov opis Herodotovog teksta o Tebi. Odlaskom iz Tebe put se nastavlja prema Memnonovim kolosima kojima je Denon očaran iako su u jako lošem stanju. Put se nastavlja kroz Medinet Habu gdje nam Denon donosi cjelokupni opis hrama od njegova ulaza do hijeroglifa. Daljnji put povezan je s prizorima grada Esne odnosno Latopolisa i pripadajućeg hrama te dolaskom i Hierakonpolis koji je prema Denon u dosta ruševnom stanju. Denon donosi i opis Apollinopolis Magne koju je morao proučavati u kratkom roku zbog opasnosti napada od strane Mameluka. Ovo poglavlje donosi i opis prolaska Denonove skupine i francuskih vojnika kroz pustinju i probleme s opskrbom hranom i vodom koje u nisu imali u izobilju.⁵³

Trinaesto poglavlje najavljuje dolazak Denona i njegove skupine na područje Ausana gdje će cijela skupina prijeći na suprotnu obalu Nila. Denon opisuje Asuan kao veliki grad koji prednjači u modernizaciji. Iako ne obiluje starinama, Denon se dalje osvrće na otok u blizini, odnosno Elefantinu. Denon navodi kako je proveo mnogo vremena proučavajući svaki djelić otoka te da je skicirao i zapisao sve što je mogao vidjeti. Na prostoru otoka Denon opisuje hram za koji nije siguran koje mu je božanstvu posvećen. Pronalazi i ostatke građevine za koju vjeruje da je ostatak nilometra te nam donosi opis njegovog značaja. Navodi kako je i od lokalnog stanovništva otoka, pretežito djece, kupio fragmente starina koje su djeca prodavala. Nakon odlaska s Elenfantine, Denon odlazi na prostor otoka File. Denon navodi kako je otok ne nastanjen te svojim izgledom pruža utočište mira.⁵⁴

⁵² DENON, AIKIN 1803: 3-46.

⁵³ DENON, AIKIN 1803: 47-67.

⁵⁴ DENON, AIKIN 1803: 68-87.

Četrnaesto poglavlje obuhvaća opise otoka File te građevine Ombosa. Denon nam opisuje svoja promišljanja o otoku Fileu te nas upućuje u razgled otoka i njegovih građevina te navodi kako se na ovome otoku spaja nekoliko perioda povijesti te da je moguće vidjeti građevine starih Egipćana, Grka te Kršćana. Tijekom opisa otoka Denon se ponovno nadovezuje na činjenicu jedinstvenosti egipatske arhitekture te nam donosi opis izgleda većine hramova te njihovu strukturu. Odlaskom s otoka Denonova skupina brodom prolazi pokraj Ombosa, odnosno hrama Kom Ombo kojega Denon opisuje iz broda. Tijekom plovidbe zaustavljaju se pokraj Gebel el-Silisa i kamenoloma gdje nam Denon opisuje važnost kamenoloma te prijevoz tereta preko Nila u vrijeme starog Egipta. Skupina nastavlja prema Esni gdje završava ovo poglavlje a Denon ukratko opisuje i stanje među vojskom te borbi s Mamelucima.⁵⁵

Petnaesto poglavlje donosi Denonov opis Hermontisa gdje uočava da je u većini slučajeva imao priliku vidjeti hramove a manje javne zgrade. Stoga nam Denon donosi opis položaja svećenstva za vrijeme vladavine faraona te njihovu ulogu u društvu. Skupina ponovno prolazi pokraj Tebe, te Luxora i Karnaka za koje Denon nije imao vremena opisati ih te skicirati. Ostatak poglavlja donosi opis ratnih prilika Denonove skupine koja se našla u sukobu s Mamelucima, a Denon nam opisuje tijek bitke.⁵⁶

Šesnaesto poglavlje donosi putovanje Denonove skupine iz mjesta Kous prema mjestu Nagadi te prema prostoru Tebe za koju Denon navodi da nije mnogo istraživana od strane drugih istraživača. Pokraj Tebe Denon proučava i skicira prostore hramova Karnak i Luxor. Denon navodi kako Karnak nije posjećen od strane slavnoga Herodota, te da mu pisci Strabon i Didor Sicilski pridaju premalo pažnje ovome prostoru koji je za Denona monumentalan. Proučavajući Luxor Denon donosi detaljan vanjski opis prostora te opise niza sfingi te dva obeliska za koje kaže da su najljepše očuvani obeliski koje je do sada vidio.⁵⁷

Sedamnaesto poglavlje opisuje Denonov odlazak s prostora Tebe te putovanje prema Kenehu. Denon naglašava kako dobar dio vojnika a i on sam pati od posljedica velikih

⁵⁵ DENON, AIKIN 1803: 88-108.

⁵⁶ DENON, AIKIN 1803: 109-133.

⁵⁷ DENON, AIKIN 1803: 134-158.

vrućina koje ih sprječavaju u njihovom radu. Denon se tijekom oglavlja osvrće i na faunu uz rijeku Nil, a pogotovo na krokodile koji su stalni stanovnici rijeke. Tijekom putovanja i nekoliko stajanja Denon nam donosi i priču o trgovcima na ovome prostoru koji putuju od Nubije i Egipta pa sve do Indije. Također Denon opisuje svoje iskustvo kupanja u Nilu te se ponovno nadovezuje na krokodile koji nisu imali namjere približiti se njemu tijekom kupanja u Nilu. Denon nam opisuje i pogled i svoje sobe u Kenehu koji obuhvaća Denderu te najavljuje svoj polazak na njezin prostor kako bi proučio i skicirao čuveni zodijak. Tako drugoga jutra Denon odlazi do Dendere i proučava zodijak o kojem nam daje iscrpan opis, te navodi kako na ovom prostoru može raditi samo nekoliko sati zbog manjka svjetla. Kraj poglavlja ocrta daljnje sukobe francuske vojske između Mameluka te stanje francuske vojske u Egiptu.⁵⁸

Osamnaesto poglavlje donosi nam put Denonove skupine iz Keneha do Cosseria, mjesta na obali Crvenoga mora. Ovo poglavlje ne donosi veliki opis okolnih mjesta osim grada Kefta ili Cophosa za kojeg Denon misli da je povezan s narodom Kopta, odnosno da postoji mogućnost da su Kopti preuzeli svoje ime prema ovome gradu. Ostatak poglavlja donosi na opis putovanja kroz pustinju te susret sa kamsihom, olujom koja je česta u ovome dijelu godine (mjesec ožujak). Denon nam donosi opis vremena tijekom oluje te nas upućuje na postojanje mnogobrojnih bunara koji služe kao stajališta za putnike koji prolaze pustinjom. Tijekom puta sprijeteljuju se sa skupinom Arapa koji za karavanu pripremaju večeru pa tako dobivamo i opis pripreme same večere. Na kraju poglavlja Denon nam donosi tablicu koja prikazuje vrijeme koje je bilo potrebno karavani da prijeđe pustinju.⁵⁹

Devetnaesto poglavlje započinje Denonovim opisom viđenog arapskog vijeća te ponovnog odlaska u Denderu gdje Denon dalje skicira prostor hrama i zodijak. Denon nam i opisuje vremenske prilike, odnosno podizanje Nila te vrućina koju teško podnose francuski vojnici te Denonova skupina. Uz vrućinu Denon nam donosi opis stanja i izgleda tijela i kože vojnika koji provode mnogo vremena na vrućini. Kraj poglavlja donosi Denonov konačan obilazak u Dolinu Kraljeva gdje nam opisuje grobnice u koje je imao priliku ući. Denon

⁵⁸ DENON, AIKIN 1803: 159-181.

⁵⁹ DENON, AIKIN 1803: 182-206.

opisuje izgled unutrašnjosti grobnice, ilustracije na zidovima koje predstavljaju prema Denon prikaze i svakodnevnog života te religijske motive. Denon nam također opisuje i izgled jednoga sarkofaga te odlazak iz doline kojoj će se vratiti tijekom slijedećeg poglavlja.⁶⁰

Dvadeseto poglavlje donosi nam novosti o Napoleonovom zauzimanju Sirije te daljnjem radu Denonove skupine. Denon neko vrijeme još provodi u Dolini Kraljeva gdje proučava unutrašnjost grobnica. Također nas obavještuje da je dobar dio grobnica opljačkan, odnosno da je mnogo sarkofaga bez svojih vlasnika odnosno mumija. No Denon se imao priliku susresti s mumijom koja je uza sebe imala manuskript za koji Denon nije bio siguran što sadrži. Daljnjim razgledom grobnica Denon se osvrće i na egipatske skulpture koje krase neke dijelove grobnica. Odlaskom iz doline Denon se ponovno upućuje na prostor Memnonovih kolosa te ih ponovno proučava. Ponovno se vraća i na prostor Karnaka i Luxora gdje kupuje medaljone rimskih careva te granitne biste zodijačkih znakova lava i vodenjaka.⁶¹

Dvadesetprvo poglavlje ujedno i zadnje poglavlje drugoga volumena donosi Denonov put iz Keneha prema Kairu te povratak u Francusku. Kroz ovo poglavlje Denon nam kratko opisuje svoje misli tijekom odlaskom iz Egipta te se kratko osvrće na sve prostore koje je posjetio i skicirao. Tijekom putovanja Nilom kratko još uviđa piramide u Sakari te izrađuje skice Antinöe, grada izgrađenog za vrijeme Hadrijanove vladavine a nakon dugog puta Nilom dolazi u Kairo kao prvi od njegove skupine koji su istraživali Gornji Egipat. Tijekom toga vremena saznaje iz za bitku s Osmanlijama kod Abukira te nam donosi kratki pregled bitke u kojoj je pobjedu iznjedrila francuska vojska. Tijekom boravka u Kairu susreće se s Napoleonom koji osobno pregledava njegove crteže te zajedno s njim odlazi u Aleksandriju te isplovljavaju prema Francuskoj gdje će uploviti u grad Fréjus. Na kraju Denon se nada da će ova njegova istraživanja, iako nije mogao posjetiti sva mjesta, biti inspiracija i temelj za druge istraživače i znanstvenike da pođu istim putem i otkriju nove tajne ove zemlje. Također se nada da će njegov dnevnik bar malo čitateljima dati sliku i uvid u njegov rad i rad

⁶⁰ DENON, AIKIN 1803: 207-229.

⁶¹ DENON, AIKIN 1803: 230-256.

francuskih vojnika u Egiptu.⁶² Kraj drugoga volumena donosi i prilog i popis Denonovih crteža tijekom boravka u Egiptu uključenih u oba volumena engleskoga prijevoda ovoga djela.

7. Kamen iz Rosette

Kamen iz Rosette, slučajno otkriće francuskoga vojnika tijekom Napoleonove egipatske ekspedicije postati će važan materijal u počecima egiptologije odnosno u dešifriranju hijeroglifa, pisma kojim su se služili stari Egipćani a otvoriti će nova vrata u razumijevanju staroga Egipta.

Kamen je pronađen 15. srpnja 1798. godine tijekom iskopavanja temelja za izgradnju utvrde u gradu Rosetti koji se nalazi uz deltu Nila.⁶³ Kamen je pronađen ugrađen u staru zgradu nakon čega je iskopan, a nakon povlačenja francuske vojske kamen prelazi u vlasništvo britanske vojske koja će ga prevesti u Veliku Britaniju.⁶⁴ Sam spomenik izgrađen je od crnog granita, teži oko 760 kilograma te je visok 118 centimetara i 77 centimetara širok.⁶⁵ Kamen iz Rosette zapravo je samo dio veće kamene stele koja sadrži tekst upisan u kamen trima pismima: hijeroglifskim tekstom, demotskim i grčkim pismom od čega sačuvani dio stele sadrži 14 redaka hijeroglifskog teksta, 32 retka demotskog i 52 reda grčkog pisma.⁶⁶

Prijevozom uklesanog teksta otkriven je sadržaj stele koja potječe iz 196 godine prije Krista te je zapravo dekret svećenstva u čast obljetnice krunidbe Ptolomeja V. u kojemu se

⁶² DENON, AIKIN 1803: 257-279.

⁶³ *The British Museum*, „Everything you ever wanted to know about the Rosetta Stone“. [<https://blog.britishmuseum.org/everything-you-ever-wanted-to-know-about-the-rosetta-stone/>], 3. kolovoza 2021.

⁶⁴ *The British Museum*, „Everything you ever wanted to know about the Rosetta Stone“. [<https://blog.britishmuseum.org/everything-you-ever-wanted-to-know-about-the-rosetta-stone/>], 3. kolovoza 2021.

⁶⁵ *How Stuff Works*, „How Rosetta Stone Works“. [<https://science.howstuffworks.com/environmental/earth/archaeology/rosetta-stone.htm>], 4. kolovoza 2021.

⁶⁶ *The British Museum*, „Everything you ever wanted to know about the Rosetta Stone“. [<https://blog.britishmuseum.org/everything-you-ever-wanted-to-know-about-the-rosetta-stone/>], 4. kolovoza 2021.

dokidaju i određeni porezi, a kopije stele prema prijevodu su postavljene u hramovima na više mjesta na teritoriju tadašnjeg Egipta.⁶⁷

Kamen iz Rosette postao je predmet istraživanja ne zbog značenja samoga teksta nego zbog pisama kojima je pisan. Uz pomoć ovoga artefakta koji je pisan trima pismima, a posljednje grčko otvoriti će vrata uspješnom dešifriranju hijeroglifa. Jedan od prvih pokušaja dešifriranja započeo je Thomas Young no najuspješniji će biti Jean-François Champollion koji će dešifrirati kompletni hijeroglifski sustav pisma.

8. Thomas Young i Jean-François Champollion- dešifriranje hijeroglifa

8.1. Thomas Young

Thomas Young bio je engleski fizičar i liječnik koji se u svojoj tinejdžerskoj dobi služio čak s dvanaest jezika te se zanimao i za jezik te povijest staroga Egipta.⁶⁸ Youngovo zanimanje za jezik starih Egipćana započinje 1813. godine kada je pročitao djelo njemačkoga poznavatelja jezika Johanna Christopha Adelunga koji u svome djelu navodi kako je hijeroglifne moguće sažeti u alfabet od tridesetak slova, a nakon povratka njegova prijatelja koji mu donosi dijelove papirusa koje je sakupio u Egiptu, Young nabavlja kopiju teksta kamena iz Rosette i započinje svoje rad.⁶⁹

Young je primijetio da su demotski znakovi srodni hijeroglifskim znakovima te da čine jedno te isto pismo, a da se demotsko pismo sastoji od imitacije hijeroglifa pomiješanih sa slovima alfabeta.⁷⁰ Također je uočio nekoliko hijeroglifskih znakova koji označavaju množinu, brojčane oznake te znakove koji označavaju ženska imena a najveći doprinos donijelo je njegovo uočavanje da znakovi unutar kartuša označavaju vladarska ili svećenička

⁶⁷ BURLEIGH 2008: 2017; *How Stuff Works*. „How Rosetta Stone Works“. [<https://science.howstuffworks.com/environmental/earth/archaeology/rosetta-stone.htm>], 4. kolovoza 2021.

⁶⁸ TOMORAD 2017: 13.

⁶⁹ ROBINSON 2006: 154.

⁷⁰ ROBINSON 2006: 157-158.

imena.⁷¹ Uočio je i kako određeni hijeroglifski znakovi poput ljudskih figura i životinja imaju svoju kurzivnu inačicu u hijeratskom i demotskom pismu.⁷² Young je svoja otkrića izdao 1819. godine u članku koji je izašao unutar edicije Enciklopedije Britanice koja će sadržavati Youngove ekvivalente za 218 demotskih i 200 hijeroglifskih riječi na engleskom jeziku.⁷³

Napravivši prvi pomak u potpunom dešifriranju hijeroglifa Young nije mogao puno napredovati zbog ne shvaćanja je li su hijeroglifi slikovno, fonetsko ili morfemsko pismo u čemu će ga mladi Jean-François Champollion preteći i završiti dešifriranje hijeroglifa.⁷⁴ Sudeći prema nekim zapisima Young je prvotno bio fasciniran mladim Champollionom koji je bio zainteresiran za njegov rad na hijeroglifima no Young ubrzo kroz razgovor sa svojim dugogodišnjim prijateljem a Champollionovim učiteljem uviđa da bi ga mladi entuzijast mogao preteći u njegovom radu čime prekida njihovu međusobnu korespondenciju.⁷⁵

8.2. Jean-François Champollion

Jean-François Champollion francuski je lingvist te je zaslužan za potpuno dešifriranje hijeroglifa. Kao i Thomas Young bio je veoma talentiran za jezike još od djetinjstva, tako je uz grčki i latinski poznao i nekoliko orijentalnih jezika, a njegova fascijacija Egiptom proizlazi iz njegovih tinejdžerskih dana kada se zanimao za koptski jezik za koji je u svome radu predanome jednoj francuskoj akademiji ustvrdio da je drevni jezik Egipćana što će se utvrditi netočnim.⁷⁶ No poznavanje koptskog i grčkog jezika pokazat će se iznimno bitnim u njegovom radu prilikom dešifriranja hijeroglifa.

Za vrijeme svoga boravaka u Parizu, Champollion je proučavao koptske gramatike i razne tekstove u Carskoj knjižnici te uskoro postaje fluentni govornik koptskoga jezika za koji preko svojih učitelja uočava da mora biti dio ključa u otkrivanju pisma starih Egipćana.⁷⁷

⁷¹ ROBINSON 2006: 159.

⁷² ROBINSON 2012: 88.

⁷³ ROBINSON 2006: 161.

⁷⁴ ROBINSON 2006: 161.

⁷⁵ ROBINSON 2006: 159.

⁷⁶ *Encyclopedia Britanica* s. v. „Jean-François Champollion“. [<https://www.britannica.com/biography/Jean-Francois-Champollion>], 5. kolovoza 2021.

⁷⁷ ROBINSON 2012: 61.

Godine 1808. Champollion počinje prevođenje grčkoga teksta s kamena iz Rosette te uz pomoć znanja koptskog jezika pokušava grčki dio teksta prevesti na koptski te taj prijevod usporediti s demotskim tekstom iznad ne bi li našao sličnosti u pismu.⁷⁸ Ubrzo je shvatio da ne dolazi do podudaranja koptskih i demotskih znakova te sa osjećajem poraza odustaje od dešifriranja do 1814. godine dok u međuvremenu postaje profesor na sveučilištu.⁷⁹ Tijekom toga vremena Champollion i dalje pokušava dešifrirati hijeroglifne no bez znatnog napretka iako dolazi do ideje da bi hijeroglifsko pismo moglo nastati iz demotskog i hijeratskog pisma te da je demotsko pismo isključivo fonetsko.⁸⁰ Krajnjim izlaskom njegove knjige *L'Égypte sous les Pharaons* 1814. godine, Champollion kopiju svoga rada šalje Britanskom kraljevskom društvu uz molbu za dobivanjem cijelog teksta kamena iz Rosette te saznaje da nije jedini koji se upustio u dešifriranje hijeroglifa i saznaje da se radi o Thomasu Youngu.⁸¹ Njihova korespondencija je kratka i odnosi se na početke Youngova rada te Champollionove molbe za uvid Youngova rada.⁸²

Godine 1821. Champollion će konačno početi s mnogo ozbiljnijim radom na dešifriranju hijeroglifa što će ga na kraju dovesti i do objavljivanja *Précis du système hiéroglyphique des ancies Égyptiens* 1824. godine.⁸³ Tijekom 1821. te 1822. godine u *Lettre à M. Dacier relative à l'alphabet des hiéroglyphes phonétiques* iznosi metode svoga istraživanja te dodaje rad koji donosi fonetički prijevod kartuša grčkih te rimskih vladara Egipta te hijeroglifsku i demotsku abecedu koja se odnosi na pisanje samo imena stranih vladara.⁸⁴ Tijekom 1823. godine uočava da postoji fonetička komponenta unutar hijeroglifskog pisma te radi na hijeroglifskom sustavu pisma i zaključuje kako fonetski znakovi i simboli se mogu kombinirati kako bi označavali neku riječ.⁸⁵ Usporedbama nekoliko spomenika pisanih grčkim i hijeroglifskim pismom te kamena iz Rosette uspio je izolirati riječi poput Ptolomej i Kleopatra a na kraju primjećuje da je i hijeroglifsko pismo

⁷⁸ ROBINSON 2012: 66.

⁷⁹ ROBINSON 2012: 67.

⁸⁰ ROBINSON 2012: 76- 78.

⁸¹ ROBINSON 2012: 79.

⁸² ROBINSON 2012: 90.

⁸³ ROBINSON 2021: 130.

⁸⁴ TOMORAD 2017: 14; ROBINSON 2012: 129.

⁸⁵ ROBINSON 2012: 129.

doživjelo svoje preinake što je dovelo do stvaranja hijeratskog te kasnije i demotskog pisma.⁸⁶ Nakon 1824. godine Champollion nastavlja svoje zanimanje za starim Egiptom pa tako 1826. godine postaje kustos egipatske zbirke unutar Louvrea, 1828. godine vodi arheološku ekspediciju u Egipat te objavljuje gramatiku i rječnik staroegipatskog jezika.⁸⁷

8.3. Suparništvo Thomasa Younga i Jean-François Champolliona

Thomas Young i Jean-François Champollion, dvojica su izuzetnih lingvista zadivljenih starim Egiptom te njegovim tada još nedešifriranim pismom. Obojica su se upustila u avanturu otkrivanja staroegipatskog pisma u donekle istom vremenskom razdoblju što će ih dovesti do sraza mišljenja. Kao što je navedeno u poglavljima prije, Young se prvi od njih dvojice uputio u proces dešifriranja a tijekom njegovog rada te će uskoro i mladi Champollion započeti svoj rad. Poznato je da su oba dvojica bila prijatelji s Antoineom Isaacom Silvestreom de Sacyom koji je bio Champollionov učitelj a Youngov poznanik. Do suparništva dolazi zbog Champollionovoga ne poštivanja Youngova rada na dešifriranju od kojega je imao prilike dobiti uvid njegova rada koji se poklapa s Champollionovim radom tijekom 1821. godine dok je sam Young do sličnih podataka došao mnogo ranije.⁸⁸ De Sacy će prilikom kratke korespondencije između Younga i Champolliona preko njega uputiti Younga u Champollionove namjere kako bi mladi lingvist mogao zahtijevati prioritet kod nekih otkrića te ga savjetuje da prekinu korespondenciju.⁸⁹ I tako će izlaskom djela *Précis du système hiéroglyphique des ancies Égyptiens* Champollion preuzeti zaslužnost sa sve otkrivene spoznaje iako se prva faza Youngova rada može smatrati pokretačem za Champollionov daljnji rad.⁹⁰

⁸⁶ TOMORAD 2017: 14.

⁸⁷ *Encyclopedia Britanica* s. v „Jean-François Champollion“. [<https://www.britannica.com/biography/Jean-Francois-Champollion>], 5. kolovoza 2021.

⁸⁸ ROBBINSON 2006: 209-212.

⁸⁹ ROBBINSON 2012: 93.

⁹⁰ ROBBINSON 2012: 130.

Tema ovoga suparništva ostaje kontroverzna zbog i danas nepoznatog točnog utjecaja Youngova prvotnoga rada na Champolliona dok mnogi egiptolozi poput Edwarda Hincksa i Petera le Page Renoufa smatraju kako je Champollion zasigurno bio intrigiran Youngovim spoznajama te da je istima bio nadahnut za svoj daljnji samostalni rad.⁹¹ Činjenica da se Youngu ne pridaje velika važnost u samim počecima dešifriranja hijeroglifa vjerojatno se krije u tome što je Champollion bio predan svome cilju dešifriranja i strastveni je obožavatelj starog Egipta te je cijeli život posvetio tome dok s druge strane Youngu je dešifriranje bilo jedno od stavka njegova zanimanja pošto je prvenstveno bio fizičar te doktor.⁹²

⁹¹ ROBINSON 2012: 131-132.

⁹² ROBINSON 2006: 211.

9. Zaključak

Kraj 18. stoljeća donio je preokret u shvaćanju važnosti Egipta i pokrenuo je lavinu avanturista, istraživača i znanstvenika da se upuste u otkrivanje ovog do tada malo poznatog dijela svijeta. Dok je egipatska ekspedicija iz 1798. godine Napoleonu donijela vojni poraz, s druge strane trijumfirala je znanstvenim i istraživačkim otkrićima njegove istraživačke ekspedicije. Mukotrpan rad francuskih učenjaka urodio je prvim sistematiziranim opisom Egipta u brojim volumenima *Description de l'Égypte* dok je rad Dominiquea Vivanta Denona donio sliku tadašnjeg Egipta, vidljivih te danas uništenih spomenika uz mnogobrojne opise i ilustracije. Denon je u svojem djelu pokazao izrazio opće znanje te oko za detalje koji su sastavni dio svakog opisa mjesta koje je posjetio tijekom svoga boravka na ekspediciji. Francuski znanstveni i istraživački duh pokrenuo je i mladoga Jean-Françoisa Champolliona da se upusti u dešifriranje hijeroglifa i kasnije dobi titulu začetnika egiptologije, grane koja se isključivo bavi povijesti, jezikom i kulturom staroga Egipta. Osobnog sam stava kako je ova tema jako obuhvatna i široka te da obiluje isključivo stranom literaturom koja se ne fokusira isključivo na važnost prvih ekspedicija već ona postaje samo usputna tema unutar drugih radova.

Ovakvu temu poput samih početaka istraživanja francuske ekspedicije trebalo ukomponirati u jedan oveći rad koji će uključiti sve aspekte ekspedicije i djela nastala tijekom nje na jednom mjestu. Ovom iznesenom zaključku otežava veliki broj djela na francuskom koja nisu dostupna u prijevodu na engleski jezik a donijela bi možda još većoj zainteresiranosti za same početke nastanka egiptologije. Uz korištenje velikog broja raznovrsne literature rezultat ovoga rada je pregled prvih istraživanja, institucija nastalih pod Napoleonom i djela koja su utakla put u stvaranje egiptologije kao znanosti. Iako je Napoleonova ekspedicija bila kratkoga vijeka donijela je veliku količinu novosti i znanja ne samo u Europu nego je doprinijela i razvoju samog Egipta koji će doživjeti procvat u 19., a pogotovo 20. stoljeću.

10. Literatura

BARD, Kathryn A. (1999) *Encyclopedia of the Archaeology of Ancient Egypt*, New York. *British Battles*, „Battle of Alexandria“. [<https://www.britishbattles.com/napoleonic-wars/battle-of-alexandria/>], 28. srpanj 2021.

BEDNARSKI, Andrew (2005) *Holding Egypt: tracing the reception of the Description de l'Égypte in nineteenth-century Great Britain*. London.

BURLEIGH, Nina (2008) *Mirage: Napoleon's Scientists and the Unveiling of Egypt*. New York.

COLE, Juan (2007) *Napoleon's Egypt: Invading the Middle East*. New York.

CURL, James Stevens (2005) *The Egyptian Revival, Ancient Egypt as the Inspiration for Design Motifs in the West*. New York.

DENON, Dominique Vivant- AIKIN, Arthur (1803) *Travels in Upper and Lower Egypt: during the campaigns of General Bonaparte in that country : and published under his immediate patronage- Volume I*. New York.

DENON, Dominique Vivant- AIKIN, Arthur (1803) *Travels in Upper and Lower Egypt: during the campaigns of General Bonaparte in that country : and published under his immediate patronage- Volume II*. New York.

Encyclopedia Britanica s. v. „Jean-Baptiste Kléber“. [<https://www.britannica.com/biography/Jean-Baptiste-Kleber>], 28. srpnja 2021.

Encyclopedia Britanica s. v. „Jean-François Champollion“. [<https://www.britannica.com/biography/Jean-Francois-Champollion>], 5. kolovoza 2021.

How Stuff Works, „How Rosetta Stone Works“. [<https://science.howstuffworks.com/environmental/earth/archaeology/rosetta-stone.htm>], 4. kolovoza 2021.

- LLOYD, Alan B. (2010) *A Companion to Ancient Egypt, Volume 1*. Oxford.
- Napoleon – Revolution to Empire* „Napoleon in Egypt: Battle of the Pyramids (July 1798)“. [<https://www.ngv.vic.gov.au/napoleon/facts-and-figures/napoleon-in-egypt.html>] 7. srpnja 2021.
- Napoleon Series Archive*, „The Napoleonic Institute of Egypt“. [https://www.napoleon-series.org/ins/scholarship98/c_institute.html], 29. srpnja 2021.
- Napoleon.org – The History Website of the Foundation Napoleon* „Bonaparte in Egypt (2): Scientific Expedition. [<https://www.napoleon.org/en/young-historians/napodoc/bonaparte-in-egypt-2-the-scientific-expedition/>], 28. srpnja 2021.
- MEYERS, Eric M. (1997) *The Oxford Encyclopedia of Archaeology in the Near East*. New York.
- PETERS, Erin A. (2009) *The Napoleonic Egyptian Scientific Expedition and the Nineteenth-Century Survey Museum*. South Orange NJ.
- REID, Donald, Malcom (2002) *Whose Pharaohs? Archaeology, Museums, and Egyptian National Identity from Napoleon to World War I*. London.
- ROBINSON, Andrew (2006) *The Last Man Who Knew Everything- Thomas Young, The Anonymous Who Proved Newton Wrong, Explained How We See, Cured The Sick, and Deciphered the Rosetta Stone, Among Other Feats of Genius*. Oxford.
- ROBINSON, Andrew (2012) *Cracking the Egyptian Code- The Revolutionary Life of Jean-François Champollion*. New York.
- ROTHENBERG, Gunther E. (1999) *The Napoleonic wars*. London.
- SPAJIĆ, Hrvoje (2020) „Napoleonova egipatska avantura 1789.-1801.“, *VP Magazin za vojnu povijest* 115: 8-19.
- STRATHERN, Paul (2007) *Napoleon in Egypt*. New York.

The British Museum, „Everything you ever wanted to know about the Rosetta Stone“.

[\[https://blog.britishmuseum.org/everything-you-ever-wanted-to-know-about-the-rosetta-stone/\]](https://blog.britishmuseum.org/everything-you-ever-wanted-to-know-about-the-rosetta-stone/), 3. kolovoza 2021.

TOMORAD, Mladen (2017) *Staroegipatska civilizacija, sv. 2: Uvod u egiptološke studije*. Zagreb.

QUARRIE, Bruce (1977) *Napoleon's Campaigns in miniature: A Wargamers' guide to the Napoleonic Wars 1796- 1815*. Cambridge.

WILSON, John A. (1964) *Wonders Pharaoh- A History of American Egyptology*. Chicago.